

**GEOGRAFIYA O'QITISH METODIKASI FANINING MAQSADI VA
VAZIFALARI, GEOGRAFIYA TA'LIMIDA ILMIY TADQIQOT ISHLARINI
TASHKIL ETISH**

Davronova Ferangiz Shavkatovna

Buxoro davlat pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada geografiya o'qitish metodikasi fanining mohiyati, maqsad va vazifalari, zamonaviy ta'lim jarayonida geografiya fanini o'qitishda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar, shuningdek, o'quvchilarda ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini shakllantirish jarayonining ahamiyati tahlil qilingan. Geografiya ta'limida innovatsion texnologiyalarni qo'llash, ilmiy izlanish madaniyatini rivojlantirish va o'quv jarayonini samarali tashkil etish masalalari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Geografiya, metodika, ta'lim, ilmiy tadqiqot, o'quv faoliyati, innovatsiya, kompetensiya, metod, innovatsion texnologiya, yondashuv, interaktiv metodlar, loyiha, tahlil, tajriba, loyiha.*

Abstract: *This article analyzes the essence, goals and objectives of the discipline of geography teaching methodology, methodological approaches used in teaching geography in the modern educational process, as well as the importance of the process of forming scientific and research skills in students. The issues of using innovative technologies in geography education, developing a culture of scientific research and effectively organizing the educational process are covered.*

Keywords: *Geography, methodology, education, scientific research, educational activity, innovation, competence, method, innovative technology, approach, interactive methods, project, analysis, experiment, project.*

Аннотация: *В статье анализируются сущность, цели и задачи методики преподавания географии, методические подходы, применяемые при обучении географии в современном образовательном процессе, а также значение процесса формирования у студентов научно-исследовательских навыков. Рассматриваются вопросы использования инновационных технологий в географическом образовании, развития культуры научного исследования и эффективной организации образовательного процесса.*

Ключевые слова: *География, методика, образование, научное исследование, образовательная деятельность, инновация, компетентность, метод, инновационная технология, подход, интерактивные методы, проект, анализ, эксперимент, проект.*

Geografiya o‘qitish metodikasi – bu pedagogika fanining muhim tarmoqlaridan biri bo‘lib, u geografiya fanini o‘qitishning qonuniyatlari, uslublari va tamoyillarini o‘rganadi. Mazkur fan orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarga geografik bilimlarni samarali yetkazish, ularning dunyoqarashini kengaytirish, tabiiy va ijtimoiy jarayonlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tushuntirishni o‘rganadilar. Bugungi kunda O‘zbekiston ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, ayniqsa “Uzluksiz ta’lim tizimida fanlarni integratsiyalash va kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qitish” tamoyillari geografiya ta’limi sifatini yangi bosqichga olib chiqishni talab qilmoqda. Shu bois geografiya o‘qitish metodikasining maqsad va vazifalarini chuqur o‘rganish hamda bu jarayonda ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish zarurati ortib bormoqda. Geografiya o‘qitish metodikasi fanining mohiyatini quyidagilar bilan ochiqlab izohlab berishimiz mumkin: Geografiya o‘qitish metodikasi – geografiya fanini o‘rganish, o‘qitish va tarbiyaviy jarayonlarni boshqarish usullarini o‘rganadigan mustaqil ilmiy sohadir. U didaktika, psixologiya, ekologiya, kartografiya va boshqa fanlar bilan uzviy bog‘liqdir. Metodika o‘quvchilarda tabiat va jamiyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy asosda anglash, tahlil qilish va amaliy faoliyatda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Geografiya o‘qitish metodikasining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat: o‘quvchilarda geografik bilimlarni shakllantirish;

- o‘quv jarayonida nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash;
- o‘quv materiallarini o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos holda tanlash;
- o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash.

Geografiya o‘qitish metodikasi fanining bosh maqsadi – kelajakdagi geografiya o‘qituvchilarini ilmiy, metodik va pedagogik jihatdan tayyorlashdir. Shuningdek, bu fan o‘qituvchining: o‘quvchilarda geografik fikrlashni shakllantirish; tabiatni muhofaza qilish g‘oyalarini singdirish; ekologik ongni rivojlantirish; o‘quv jarayonida mantiqiy tahlil va kuzatuv malakalarini mustahkamlash; o‘quvchilarda ijodiy va tadqiqotchilik faoliyatini rag‘batlantirish kabi maqsadlariga xizmat qiladi. Geografiyani o‘qitish metodikasi fanining maqsadi - o‘quvchilarda geografik bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish orqali ularning dunyoni anglashga oid qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Bosh vazifalariga quyidagilar kiradi: o‘quvchilarning geografik xaritasi, tabiiy geografiya va ijtimoiy-iqtisodiy geografiyaning asosiy qonuniyatlari, tushunchalari va jarayonlari haqida tizimli bilimlarini shakllantirish. Shuningdek, geografiyani o‘qitishning samarali usullarini ishlab chiqish, o‘quvchilarda geografik dunyoqarashni shakllantirish va atrof-muhitga ongli munosabatni tarbiyalash. Geografiyani o‘qitish metodikasi fanining maqsadi: O‘quvchilarda geografik bilimlarni mustahkamlash, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish orqali ularning dunyoqarashini rivojlantirish.

Geografik jarayonlar va hodisalarni ilmiy tushuntirish, ularning o'zaro bog'liqligini anglash qobiliyatini shakllantirish. Atrof-muhitga ongli va mas'uliyatli munosabatda bo'lishga o'rgatish.

Geografiya o'qitish metodikasi quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. Geografiya ta'limining mazmunini ilmiy asosda tanlash va tuzish;
2. O'quv jarayonini samarali tashkil etish uchun o'qitish shakllarini aniqlash;
3. Darslarni zamonaviy metodlar yordamida olib borish (muammoli, interaktiv, loyiha asosida o'qitish);
4. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish;
5. O'quvchilarda tahlil, taqqoslash, umumlashtirish, sabab-oqibat bog'liqliklarini tushuntirish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Bosh vazifalari: Bilimlarni shakllantirish - tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy geografiya bo'yicha asosiy tushunchalar, qonuniyatlar va jarayonlar haqida tizimli bilimlar berish. Ko'nikmalarni rivojlantirish: Xarita bilan ishlash, geografik ma'lumotlarni tahlil qilish, tasniflash va xulosalar chiqarish kabi ko'nikmalarni rivojlantirish. Usullarni takomillashtirish: Geografiyani o'qitishning eng samarali usullari, vositalari va shakllarini ishlab chiqish va qo'llash. Dunyoqarashni shakllantirish: O'quvchilarda geografik dunyoqarashni shakllantirish va ularda tabiatga, insoniyatga va Yer yuzasiga nisbatan qiziqishni uyg'otish. Axloqiy va ekologik tarbiya: O'quvchilarda tabiatni asrab-avaylash, insoniyatning tabiatga ta'sirini tushunish va ekologik muammolarga mas'uliyatli munosabatni tarbiyalash.

Geografiya ta'limida ilmiy-tadqiqot faoliyati o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, kuzatuvchanligini, dalillar bilan ishlash malakasini rivojlantiradi. Ilmiy tadqiqotlar quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- loyiha ishlari – o'quvchilar ma'lum geografik hudud yoki muammoni o'rganadi;
- tajriba va kuzatuvlar – tabiat hodisalari, iqlim o'zgarishlari, tuproq yoki suv namunalari tahlil qilinadi;
- xarita bilan ishlash – makoniy fikrlash va tahlil ko'nikmalarini shakllantiradi;
- mahalliy hududni o'rganish – o'quvchilarda vatanparvarlik va ekologik mas'uliyatni oshiradi.

Ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etishda o'qituvchi quyidagi bosqichlarni amalga oshiradi:

1. Tadqiqot mavzusini tanlash;
2. Maqsad va vazifalarni belgilash;
3. Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish;
4. Natijalarni umumlashtirish;
5. Hisobot va taqdimot shaklida natijalarni taqdim etish.

Bugungi kunda geografiya o'qitish jarayonida interaktiv metodlar (klaster, aqliy hujum, sinkveyn, "Insert", "Venn diagrammasi") keng qo'llanilmoqda. Shuningdek, raqamli

texnologiyalar – GIS (geoinformatsion tizimlar), Google Earth, ArcGIS kabi dasturlardan foydalanish o'quv jarayonini yanada qiziqarli va ilmiy asosli qiladi. Zamonaviy metodlar o'quvchilarda geografik axborot bilan ishlash, tahlil qilish, xarita va diagrammalarni o'qish hamda real hayotdagi muammolarga ilmiy yondashish ko'nikmalarini shakllantiradi. Tadqiqot faoliyati o'quvchilarda mas'uliyat, izchillik, kuzatuvchanlik va mustaqillik kabi sifatlarni rivojlantiradi. Ular atrof-muhitni o'rganish, ekologik muammolarni anglash va ularga yechim topish jarayonida faol ishtirok etadilar. Bu esa ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, geografik tadqiqot ishlari orqali o'quvchilar mintaqaviy muammolarni o'rganib, o'z yurtiga bo'lgan mehr va g'ururni kuchaytiradi. Masalan, o'quvchilar o'z viloyatlarining iqlim sharoitini tahlil qilib, hosildorlik yoki suv resurslari bilan bog'liq muammolarni o'rganishlari mumkin. Bu esa geografiyani nafaqat nazariy, balki hayotiy, amaliy ahamiyatga ega fan sifatida idrok etishga yordam beradi. Shuningdek, ilmiy tadqiqot ishlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) vositalaridan foydalanish muhim. GIS texnologiyalari, Google Earth, ArcGIS, elektron atlaslar, interaktiv xaritalar va statistik ma'lumotlar bazalari orqali o'quvchilar geografik ma'lumotlarni tahlil qilish, solishtirish va vizuallashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Geografiya ta'limining muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchining mahoratiga bog'liq. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchini izlanishga undovchi, yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, ilmiy tafakkurni shakllantiruvchi shaxs bo'lishi lozim. U darsda o'quvchilarni faol ishtirok etishga undashi, ularda "nega?", "qanday?", "nimaga?" kabi savollar orqali qiziqish uyg'otishi kerak. Geografiya ta'limining yana bir muhim jihati — tarbiyaviy ahamiyatidir.

Geografiya insonda vatanparvarlik, tabiatga hurmat, ekologik madaniyat, xalqaro dunyoqarash va global masalalarga mas'uliyatli yondashuvni tarbiyalaydi. Tabiatni anglash, unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, inson faoliyatining ekologik oqibatlarini baholash – bularning barchasi geografiya ta'limining tarbiyaviy jihatlari hisoblanadi. Shunday qilib, geografiya o'qitish metodikasi fanining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarda geografik bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni shakllantirish;
2. Dars jarayonida zamonaviy texnologiyalarni samarali qo'llashni o'rgatish;
3. O'quvchilarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jalb qilish;
4. Geografik tafakkur va ekologik ongni rivojlantirish;
5. O'quvchilarda vatanparvarlik va ijtimoiy mas'uliyat hissini mustahkamlash.

Geografiya o'qitish metodikasining istiqboli ham shu yo'nalishlarda rivojlanmoqda. Hozirgi kunda o'qitish jarayoniga sun'iy intellekt, raqamli xaritalar, meteorologik va ekologik monitoring tizimlarini jalb etish orqali geografik ta'limni yanada takomillashtirish

imkoniyatlari kengaymoqda. Natijada, geografiya ta’limi orqali o‘quvchilar nafaqat bilim oladilar, balki dunyoni ilmiy asosda tushunish, tabiat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni anglash, global muammolarga mas’uliyat bilan yondashish, eng muhimi, ilmiy izlanish olib borish ko‘nikmalarini egallaydilar.

Xulosa qilib aytganda, Geografiya o‘qitish metodikasi – bu faqat ta’lim berish usullari tizimi emas, balki o‘quvchilarda ilmiy fikrlash, ekologik ong va vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish vositasidir. Geografiya ta’limida ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish o‘quvchilarni mustaqil izlanishga, amaliy natijalar olishga va ilmiy yondashuvni egallashga o‘rgatadi. Zamonaviy metodlar, innovatsion texnologiyalar va ilmiy izlanish madaniyatini uyg‘unlashtirish orqali geografiya ta’limining sifati va samaradorligi oshadi. Shu bois, geografiya o‘qitish metodikasini mukammal o‘zlashtirish kelajak avlodni tabiatni anglaydigan, ekologik mas’uliyatli va ilmiy tafakkurga ega fuqarolar sifatida tarbiyalashning eng muhim yo‘nalishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. To‘laganova R., Geografiya o‘qitish metodikasi, – Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2018.
2. Karimov N., Tursunov X., Maktab geografiyasi darslarini tashkil etish usullari, – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.
3. Jo‘rayev N., Umumiy o‘rta ta’limda geografiya o‘qitish metodikasi, – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2017.
4. Xo‘jayev Q., Geografiya o‘qitishning ilmiy asoslari, – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2021.
5. Mavlonov O., Geografiya fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalar, – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019.
6. Kattabayeva N., Geografiya ta’limida tadqiqot metodlari va amaliyotga yo‘naltirilgan yondashuvlar, – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2022.